

Sabine Arnaud et Helge Jordheim (éds.), *Le corps et ses images dans l'Europe du dix-huitième siècle / The Body and Its Images in Eighteenth-Century Europe* (Paris: Honoré Champion, 2012). 376 s.

I artikeln "Corps" i *l'Encyclopédie* påminner d'Alembert om att tongivande filosofer genom historien, ända fram till Berkeley, ansett att man ej kan veta något om kroppars existens, endast om hur sådana uppfattas ("esse est percipi"). Men i sin "Discours préliminaire", inledningen till samma verk, tar han själv tydligt ställning mot denna uppfattning genom att driva tesen att sinnenas eget vittnesbörd måste anses vara ett fullgott bevis för att det kroppsliga faktiskt finns till.

Vägande uttalanden i empirisk anda som detta (jfr den föreliggande artikelsamlingen, s. 7) bidrog utan tvivel till att skänka legitimitet åt en ökad inriktning på kroppen och det kroppsliga i sin tids vetenskapssamhälle. Bland vägröjarna för den sedan minst ett par forskargenerationer mycket omfattande kartläggningen av kroppsuppfattningens historia nämns i bokens företal (s. 16) Georges Vigarello, Alain Corbin och Jean-Jacques Courtine, liksom de i Sverige kanske mera välkända Michel Foucault, Roy Porter och Arlette Farge. Det är ingen tillfällighet att flera av dessa föregångare hade 1700-talet i fokus. Den stora skillnaden mellan dem och de här publicerade, företrädesvis unga forskarna är att de senare inte haft

föregångarnas encyklopediska och syntetiska ambitioner utan valt att inrikta sig på enskilda och klart avgränsade studieföremål – på gott och ont, vill man tillägga, eftersom det lett till en ganska splittrad läsoplevelse.

Förordet till denna bok om "kroppen och dess bilder i 1700-talets Europa" har undertiteln "Upplysningens kropp" ("Le Corps des Lumières"). Den bärande avsikten är alltså att belysa olika aspekter på det kroppsligas roll under upplysningstidevarvet. Elegant men en smula kryptiskt anges kroppens historia vara "ett filter" för kulturhistorien. Begreppet "kropp" undandrar sig som känt entydiga tolkningar, och tidens ordböcker noterade redan en rad överförda betydelser hos dess franska motsvarighet ("corps"), utöver den rent konkreta grundbetydelsen, såsom "huvud-innehåll", "sammanhang", "samling", "sällskap", "kår". Artikelsamlingen är i sig själv en corpus av texter om kroppen ("un corps sur le corps"), sammanförda, som det vill synas, utan annan grund än denna gemensamma utgångspunkt.

De femton bidragen fördelar sig symmetriskt på tre sinsemellan lika stora underavdelningar, nämligen fem som behandlar kroppen som uttryck för politiska realiteter, fem som undersöker olika sätt att tolka kroppsliga signaler och fem som studerar hur kroppen ska kunna kontrolleras. Nio av artiklarna är på engelska och sex på franska.

I den första avdelningens inledande uppsats utgår den norske idéhistorikern och litteraturvetaren Helge Jordheim (universitetet i Oslo) från Ernst Kantorowicz klassiska studie över den medeltida uppfattningen att det förelåg en syntes mellan religion och politisk makt i furstens fysiska person, *Die zwei Körper des Königs* (1957).

Föreställningen om en analogi mellan staten och furstens person är urgammal och fick ett klassiskt uttryck i Ludvig XIV:s berömda yttrande: "Staten, det är jag". Intresset för furstens yttre gestalt var alltsedan medeltiden stätt i tillväxt och kulminerade i samband med de olika manifestationer som omgav en härskares död. Detta bidrog till att kungliga och furstliga begravningar blev gängse litterära motiv (topoi) i det sena 1700-talets politisk-teologiska diskurs. Fascinationen inför furstens kropp gav upphov till en rad nya frågeställningar. Hur skulle man förhålla sig till det faktum att en suverän härskare tycktes vara underkastad samma förgänglighet som sina undersåtar? Vari bestod egentligen den särart man ville tillskriva honom? Teologer, jurister och filosofer enades i en strävan att skapa en ideologisk grundval för tron på maktens översinnliga kontinuitet. De upprättade en form av dualism i synen på den furstliga lekamen. Medan undersåtarna endast hade en "naturlig", dödlig kropp sågs fursten som bärare av två kroppar, en "naturlig" och en "övernaturlig" eller "politisk". Hans "naturliga" kropp var underkastad samma dödlighet som alla andras, medan den "politiska", odödliga kroppen övertogs av den rättmätige arvtagaren i samma stund som denne inträdde i sin företrädares värdighet, vilket innebar en garanti för dess "eviga" fortbestånd. Men i takt med den upplysta absolutismens framväxt ägde en förskjutning rum i riktning mot en "avpolitiserad" av furstens kropp, till förmån för ett mera "antropologiskt", det vill säga emotionellt och psykologiskt sätt att uppfatta denna. Enkelt uttryckt sågs inte längre härskarens stofthydda

som en inkarnation av den världsliga och den kyrkliga makten utan som en kropp lik andra kroppar.

Inom litteraturen återspeglas detta förändrade synsätt i det faktum att den gamla furstespeglarna, denna "handledning" för härskare, minskar i betydelse. Denna sekelgamla genre åtnjuter visserligen alltjämt en viss popularitet men ersätts gradvis av den borgerliga bildningsromanen, där Goethes *Wilhelm Meisters Lehrjahre* (1795–1796) utgör den avgörande vändpunkten.

I sin "Likpredikan över en furstemage" ("Leichenpredigt auf einen Fürsten-Magen"), som ingår i arbetet *Komischer Anhang*, valde Goethes samtida Jean Paul en annan väg till förnyelse av det litterära landskapet. Denne Rousseau-lärjunge, som brukar utpekas som upphovsman till begreppet *weltschmerz*, var samtidigt en vass humorist med en dragning till det absurda, som för tankarna till Laurence Sterne. Jordheim har valt denna text av för att visa hur Jean Paul på ett i hans tyska hemmiljö chockerande sätt tillgrepp satiren som vapen mot kvardröjande absolutistiska värderingar. Pauls manuskript sändes till censurmyndigheten i Berlin 1799, refuserades oväntat av denna normalt ganska liberala institution och returnerades, "dränkt i giftigt bläck", till författaren, en månad senare. Det publicerades likafullt, något bearbetad, år 1802. Denna vanvördiga "likpredikan" över en fiktiv furste behandlar inte som traditionen krävde den döde furstens person och bedrifter i allmänhet utan en specifik och rent kroppslig funktion hos denne, nämligen den furstliga magens peristaltik! Härigenom åstadkoms en komisk överdrift som får tanken på den dödes mystiska fortlevnad att falla på sin egen orimlighet. Genom att framställa tillfredsställandet av aptiten som furstens viktigaste syssla berövar Jean Paul honom hans värdighet, han "dekonstruerar" hans överhetliga auktoritet. Jordheims avsikt tycks vara att visa på hur upplysningen lade grunden för en modern, "demokratisk" uppfattning av

kroppen genom att stegvis beröva den alla metafysiska konnotationer.

Givetvis kan man i ett arbete som detta inte undgå att även möta en reflexion över Rétif de La Bretonne och hans sätt att gestalta den prostituerade kvinnan. Ann Lewis (Birkbeck College, London) påminner om att den prostituerade är en allestädes närvarande gestalt i fransk 1700-talsfiktion. Artikeln behandlar främst Rétifs "tvillingromaner" *Le Paysan pervers* (1775) och *La Paysanne pervers* (1784). I motsats till den "försociologiska" studien *Le Pornographe* (1769) är dessa ymnigt illustrerade, vilket lockat Ann Lewis att pröva möjligheten till en ikonografisk analys av Rétifs sätt att karakterisera en prostituerad och hennes sociala och moraliska status.

I författarens projekt ingick inte bara att skildra utan också att reformera prostitutionen. Rétif hyste medkänsla med prostituerade kvinnor, som vid denna tid sågs som omoraliska men kanske också naiva och inte nödvändigtvis kommersiellt inriktade. Detta är bakgrunden till *Le Pornographe*. Att vara "pornograf" var närmast en vetenskaplig syssla för Rétif, som särskilde inte mindre än tolv kategorier av "fallna kvinnor". Han relativiserar därigenom synen på dessa och understryker att det i första hand är prostitutionens sociala utformning, inte företeelsen i sig eller de fördömande värderingar den kommit att mötas av, som är skadligast för dessa "förlorade", "olyckliga" eller "offentliga" kvinnor. Rétif pekar på hur kvinnor i andra kulturer och under äldre historiska skeden kunnat välja prostitution som en temporär syssla i sina liv, som de sedan lämnat för att åter integreras i samhället. Inrättandet av statliga bordeller ser han som en metod att skydda kvinnans kropp från smitta, förlust av fertilitet, abort, våldtäkt och våld.

När det gäller den "perverterade bondflickan" Ursule visar det sig att många av bilderna verkligen föreställer bordellscener, med såväl kunder som kopplare närvarande. Men få av dessa uppvisar sådana symboliska accessoarer

som skulle kunna knytas till just prostitution (penningpåsar, klädsel). Lewis jämför med Hogarths berömda gravrysvit "The Harlot's Progress" (1732) och finner att dess huvudprotagonist Moll Flanders, förutom att hon nästan från början utmärks genom sina muscher, som för övrigt kan beteckna såväl könsjukdom som ett affekterat och inställsamt beteende, också intar utmanande positioner som understryker hennes lösaktighet. När det gäller Rétifs Ursule så finner Lewis egentligen ingenting annat än just "skönhetsfläckar". Rörelseschemat på bilderna uttrycker, förutom ett relativt oskuldsfullt "galanterie", endast passivitet och maktlöshet, också i sammanhang då hon utsätts för extremt (sexuellt) våld. Ursule förblir fysiskt attraktiv, vilket Lewis tolkar som ett uttryck för Rétifs feminina ideal. I motsats till "den perverterade bondpojken" Edmond kan hon återvinnas till ett dygdigt liv.

Paola Martinuzzi (Università Ca' Foscari, Venedig) har valt en något udda aspekt på kroppslighet, nämligen "hämmad" sådan – med raffinerade kompensatoriska metoder såsom textskyltar för aktivering av publiken – när hon diskuterar "stumma kroppars roll" i den parisiska marknadsteatern ("théâtre de la foire"), under de år i början av 1700-talet då dess aktörer av konkurrensskäl var förbjudna att använda sina röster i tal och musik. Sedan Italienska teatern år 1697 stängts på kunglig befallning övergick många erfarna italienska skådespelare till marknadsteatrarna och införde där de danser, den gestik och den mimik som utmärkte Commedia dell'Arte-traditionen. Martinuzzi menar att man därmed skapat en ny sorts materialitet i det teatrala uttrycket, en "öppen", "gränslös" och "kosmisk" kropp, "un corps grotesque", samt ett burleskt, "karnevaliskt" spelsätt i Bakhtins anda, vars huvudsakliga funktion var att ge uttryck för en i grunden frisk, folklig reaktion mot ett sjukt samhälles rigida och slutna former.

Helge Jordheims medredaktör, den franska medicinhistorikern Sabine Arnaud (Texas

A&M University), bidrar i sin inledningstext till den andra underavdelningen med en studie över några av 1700-talets vanligaste och mest "användbara" diagnoser, nämligen "hysteri" och "vapörer". De kunde brukas för att fånga upp en rad skilda symptom, såsom konvulsioner, svimningar och kataleptiska anfall (stelhetsstillstånd). I likhet med Karin Johannisson noterar Arnaud att "hysteriska vapörer" uppfattades som utpräglat kvinnliga sjukdomar. Männan tenderade i stället att drabbas av de något högre statusrankade tillstånden "melankoli" och "hypokondriska vapörer".

Sabine Arnauuds forskning bygger på ett omfattande dokumentärt material, som hon bland annat funnit i universitetsbiblioteket i Lausanne och, originellt nog (enligt uppgift i en nätitervju), i påvepalatsets arkiv i Avignon. Den är inriktad på hur nya medicinska insikter tillkom och spreds under 1700-talet. Utöver rent medicinhistoriska frågor intresserar hon sig för epistemologiska spörsmål, med sidoblickar mot litterär kritik, filosofi och politik. Önskan att hålla samman så skilda discipliner och betraktelsesätt har resulterat i en ganska intrikat "mix", där man som läsare lätt riskerar att gå vilse. Man saknar också i det längsta den fokusering på det kroppsliga som skulle vara den bärande principen i detta sammanhang.

Läkarens egna observationer började på 1700-talet tillmätas allt större vikt. Patienters symptom och egna uppgifter om sitt hälsotillstånd antecknades, liksom olika former av terapeutiska åtgärder. En avgörande förutsättning för psykoanalysens genombrott, 200 år senare, och de framgångar denna metod skulle komma att skörda var, som Arnaud betonar, kravet på absolut ärlighet i förhållandet mellan läkare och patient. I stark kontrast till detta var, enligt hennes uppfattning, den typiska 1700-talspatienten indragen i en raffinerad form av "kurragömmalek" både med sig själv och med sin läkare, ett slags spel där han eller hon till exempel förväntades använda olika strategier för att (omedvetet) simulera, dölja

eller förneka att en viss sjukdom förelåg. Om patienten verkligen var sjuk troddes själva lockelsen i det passiva och bekväma levnadssätt läkaren föreskrev kunna leda till att han eller hon genom diverse avledningsmanövrer försökte motarbeta sitt eget tillfrisknande. Doktorn måste därför även han uppträda "sveklfullt", såtillvida att han först med olika medel, som kunde gå från smicker till hot, sökte vinna patientens förtroende för att på detta sätt förmå vederbörande att avslöja sina hemligheter. När han slutligen trodde sig ha ställt en korrekt diagnos, måste han försöka övertala den sjuke till den behandling han ansåg lämplig och om detta misslyckades inta en sträng hållning, där han varnade för konsekvenserna av patientens attityd genom skrämmande skildringar av vad som skulle kunna inträffa om ordinationen inte följdes. Själva vagheten i diagnoser som "vapörer" eller "hysteri" gjorde det särskilt lockande att tillgripa (och missbruka) dessa. Till sist kommer här den sjukes kropp in i bilden, som bärare av ett slags "utslagsröst". Kroppen kunde ju inte "ljuga" om sin eventuella sjukdom och om den finns måste den manifesteras, exempelvis genom sin inverkan på patientens psyke, hans eller hennes vilja och drömmar.

Françoise Dervieux (Université d'Orléans) tar upp försök inom 1700-talskonsten att studera och tyda drömmar genom iakttagelser av sovande. Romanlitteraturens skildring av drömtillstånd har starkt påverkats av Renoncours mardröm i Prevosts *Mémoires et aventures d'un homme de qualité* (1728–1731). Utöver själva drömmen skildras i boken den drömandes kroppsliga reaktioner, hur han faller ur sängen och vaknar badande i svett. Rousseau, Sade och Rétif de La Bretonne har skapat liknande scener som tas upp till granskning. Utöver litterära verk analyserar Dervieux bokillustrationer och målningar, främst Füsslis berömda "Mardrömmen" (1782), föreställande en sovande kvinna som rids av maran i form av en demon. Kvinnans attityd är ambivalent, hon

vill både fly och ge sig hän. En sådan acceptans av den egna drömmen kunde godtas om den endast präglades av erotiska antydningar och ett lätt libertinskt anslag. Skildringar av drömmar av mörkare, mera skrämmande karaktär, som tycktes stå i förbindelse med okända och fantastiska världar och innehöll drag av grymhet eller masochism, uppfattades som mera provocerande och väckte följaktligen skandal.

Sophie Vasset (Université Diderot, Paris) studerar hur smärta beskrevs i tidens medicinska litteratur och i skönlitteraturen (med avgränsning till det brittiska språkområdet). Det handlar både om subjektiva redogörelser för egna smärtupplevelser och om försök att förmedla andra människors smärta. Svårigheterna är uppenbara, eftersom det ligger i smärtans natur att den är "obeskrivbar" ("unspeakable"). Vasset strävar inte efter att upprätthålla en strikt genregräns mellan medicinsk facktext och litterär prosa, då hon inte anser att någon sådan existerade vid denna tid. Hon finner att en mångfald av skilda narrativa strukturer kunde komma till användning i försöken att återge "smärtsamma upplevelsers komplexa subjektivitet" (s. 216).

Redogörelserna är oftast författade a posteriori, som när läkaren och författaren George Cheyne, som för övrigt räknade Alexander Pope, John Gay och Samuel Richardson bland sina patienter, i *The English Malady* (1733) redogör för hur han botade sig själv från ett svårt psykiskt och fysiskt lidande orsakat av omåttlighet i fråga om mat och dryck, genom att övergå till en vegetarisk diet. Den huvudvärk, yrsel, ångslan och skräck han upplevde antog moraliska dimensioner och fick honom att känna sig som en brottsling med ett damoklessvärd hängande över sitt huvud som ett "dödens massiva verktyg" (s. 202).

En annan författare och läkare, Tobias Smollett, som själv led av tuberkulos och alltså hade egen erfarenhet av svår smärta, låter i *The Expedition of Humphry Clinker* (1771) bokens huvudperson Matthew Bramble företa en långresa

för att finna bot för sin gikt. I breven till sin läkare doktor Lewis finner han i beskrivningen av sin på annat sätt olycksdrabbade skyddsling (och, som det skall visa sig, oäkta son) stalldrängen Humphry Clinkers lidanden ett sätt att kanalisera sin egen ångest och smärta.

Henry Fieldings *Journey of a Voyage to Lisbon* (postumt utgiven 1755) är ett exempel på hur en författare gett en simultan beskrivning av upplevelser av sjukdom och lidande. Fielding led av gikt, astma med mera och dog i Lissabon, i vars milda klimat och spa-anläggningar han hoppats finna lindring. I sitt företal lägger han sina svåra upplevelser i fiktiva vänners mun. Därigenom kunde den tidigare ironiskt distanserade författaren tillåta sig att ge ett mera inlevelsefullt och känslomässigt uttryck för sitt lidande.

Daniel Defoes *Journal of the Plague Year* (1722) är ett exempel på hur en författare sökt skildra andra människors lidande. Defoe skildrar fasansfulla händelser men poängterar också att "melankolisk galenskap" kan döda lika väl som pesten. Han vill berätta om den mänskliga naturens oerhörda kapacitet att uthärda svåra villkor och tvekar, boken igenom, mellan religiösa, medicinska och historiska förklaringsgrunder till denna. Den inlevelse och medkänsla med patienten som det tidiga 1700-talets läkare började ge uttryck för definieras av Thomas Laqueur som "the humanitarian narrative".

Efter ett antal bidrag som i varierande grad präglas av teoretiska kopplingar och ibland ganska komplexa resonemang möter vi i avdelning tre även exempel på mera jordnära problemställningar. Det handlar hos Naoko Seriu (CNRS, Lille III) om hur man i rent konkret mening strävade efter att forma och behärska kroppen och dess olika delar. Frankrikes nederlag i Sjuårskriget ledde till en ny medvetenhet hos de styrande om nödvändigheten av att förbättra soldaternas fysiska fostran. Intensifierad exercis och övningar i självdisciplin sågs som avgörande. Fotfolket rekrytera-

des huvudsakligen bland lantarbetarna. Dessa ägde visserligen fysisk styrka och uthållighet, men detta visade sig otillräckligt när de skulle omformas till effektiva soldater. De måste nu även kunna samverka, lyda order och ge prov på snabbhet och smidighet. Särskilt fann man att soldater som rekryterats ur äldre ålderskategorier misslyckades med att anpassa sin kropp till de militära kraven. Det framgår av brev och anteckningar att de ibland upplevde detta som personliga misslyckanden.

Boken avslutas med en studie över en i sammanhanget viktig kroppsdel – foten. Det handlar dock inte för Laurent Turcot (Université du Québec, Trois-Rivières) specifikt om krigarens fot utan om hur foten i allmänhet blir föremål för ett medicinskt intresse, som leder till den vetenskapliga ortopedins uppkomst (genom Nicolas Andry, 1741). Inte långt därefter börjar man även uppmärksamma foten, dess form, storlek och utseende, som ett uttryck för modets skiftningar.

Utöver de åtta artiklar som här blivit föremål för längre eller kortare resuméer innehåller boken sju som tyvärr måst lämnas därhän. De behandlar i tur och ordning implikationerna av att Franska republiken år II lät inkarnera sig själv som en halvnaken aktris föreställande rättvisans, förnuftets och frihetens gudinna (Sanja Perovic, King's College, London), barockens förkärlek för att avbilda den furstliga kroppen som en olympisk gud eller hjälte, på samma gång "sacer" och "profanus" (Stephan W. Römmelt, Westfälische Wilhelms-Universität, Münster; jfr Jordheims ovan relaterade artikel), *A Treatise of the Hypochondriac and Hysterical Passions* av den så kallade "Man-devil", filosofen och ekonomen Bernard de Mandeville, vars verk Dr. Johnson ansåg att varje ung man borde ha i sin bokhylla (Craig Carson, University of Chicago), hur estetik och fysiologi ställdes samman genom ett organiserat studium av bland annat läs- och brevskrivningsvanor (Alexandre Wenger, Université de Genève), medicinens förhållande till lagstiftning och

politik hos Montesquieu (Denis de Casabianca, Marseille), Robinson Kruse som en i första hand etisk berättelse, avsedd att illustrera filosofen och apologeten Robert Boyles tanke i *The Christian Virtuoso* (1690) att människans plikt är att studera och förbättra naturen utifrån sina olika behov (Sorana Corneanu, universitetet i Bukarest) och, slutligen, kopplingen mellan smak och matsmältning på 1700-talet. Om matsmältningen tidigare uppfattats som ett slags förlängd matlagning hävdade den nya tidens kockar tvärtom att deras kulinariska ansträngningar utgjorde en form av förberedande matsmältning. Louis-Sébastien Mercier återger i *Tableau de Paris* skrönan om kocken som serverar sin herre sina egna läderbyxor, "efter att ha låtit dem koka och marineras i den mest aptitretande buljong" (citerat s. 311; Sean Takats, George Mason University, Virginia).

Boken bygger på ett symposium för "unga 1700-talsforskare" vid den prestigefyllda medicinska fakulteten i Montpellier, hållet i juni 2007. Det rör sig om en serie "gesällprov", kanske mera inriktade på att visa upp en godtagbar grad av individuell yrkesskicklighet än att redovisa resultat av ett vetenskapligt teamwork. Artiklarna är välskrivna och väldokumenterade och inleds ofta med ett intresseväckande, anekdotiskt anslag. Men den kontinentala retoriken kan ändå ibland kännas tyngande för en skandinav, som mera lockas av stilideal som enkelhet och klarhet.

Det tog fem år innan dessa handlingar kunde utkomma i bokform. Detta är på intet sätt ovanligt eller förvånande men påminner oss ändå på nytt om de snäva villkor som gäller för humanistisk forskning. Catriona Seth från universitetet i Nancy och Caroline Warman från Jesus College i Oxford, som svarat för editeringsarbetet, tackar i förordet Sabine Arnaud och Helge Jordheim för den "fasthet och diskretion" varmed de lett seminariet, som stått under beskydd av Société Internationale d'Étude du dix-huitième Siècle (SIEDS/ISECS) och dess franska och brittiska dot-

terorganisationer samt universiteten i Oxford och Rouen. Engagerade mecenater som tycks ha valt att vara anonyma avtackas också för sitt finansiella stöd.

Vad som inte nämns är att det krävts ett visst mått av både metodologisk kompromissvilja och överseende med avvikelser från den tänkta ämnesinriktningen för att hålla ihop en så mångskiftande samling bidrag. Titeln "Kroppen och dess bilder" – avbildningar? representationer? metaforer? – lider av en viss vaghet och är kanske avsiktligt vald för att lämna maximalt spelrum för medarbetarna. Framtiden får utvisa vilka uppslag och insatser som blir mest fruktbara bland blommorna i denna brokiga bukett.

Sven Björkman

Aina Aske & Maria Forneheim (red.), *Västerhavets kulturarv: kulturmöter i skandinavisk periferi* (Göteborg & Larvik: Göteborgs stadsmuseum & Larvik kommune, 2011). 165 pp. [<http://www.vesterhavetskulturav.info/LinkClick.aspx?fileticket=K4sIRoaI8p0%3d&tabid=823>]

Denne antologi er et led i et EU-program "Interreg IVA, Västerhavets kulturarv", der blev gennemført i årene 2009–2011, og som også blev støttet af norske midler. Projektets mål var at formidle den fælles kulturarv omkring Kattegat-Skagerrak med sigte på at "revitalisere den vardagsintegration som tidligere fanns i Kattegat-Skagerrakområdet under 1700-talet". Midlerne har især været vandreudstillinger på museer samt kurser og seminarer. Ledende i arbejdet har været Larvik museum og Göteborgs stadsmuseum, hvorfra de to projektledere og redaktører også kommer. Det kunne godt have været nævnt i forordet, at der i 1980-erne var et tilsvarende "Kattegat-Skagerrak"-program, der blev finansieret af forskningsrådene i Danmark, Norge og Sverige, hvor der blant annet

fra Danmark deltog Poul Holm, der udmøntede forskningsresultaterne i sin disputats fra 1991, *Kystfolk: kontakter og sammenhænge over Kattegat og Skagerrak ca. 1550–1914*.

Antologiens forfattere har enten været tæt på projektets ledelse eller har medvirket med oplæg på møderne. Bidragene er inddelt i tre hovedafsnit: 1) Teoretiske overvejelser om regional i modsætning til national historie; 2) Kulturmøder på tværs af tid og rum i regionen; 3) Afsluttende artikler med fokus på nutiden. Det må desværre siges, at såvel bogens hovedtitel som dens undertitel er misvisende. Vesterhavet er for danske og norske læsere ensbetydende med Nordsøen, og kun i det vestlige Sverige betyder "Västerhavet" Kattegat og Skagerrak. Det er ligeledes svært at se disse havområder som en perifer region i Skandinavien. Der er ganske vist herfra langt til Stockholm, men relativt kort afstand til Oslo, Göteborg og København. Når projektet direkte har som mål at undersøge og formidle kulturen i regionen omkring Kattegat og Skagerrak i 1700-tallet, så burde dette fremgå af bogens titel.

Det er naturligvis umuligt på denne afmålte plads at referere samtlige tolv bidrag. Generelt må det siges, at de hver for sig er interessante og læseværdige, men det kniber undertiden med at se deres relevans for projektet. Den indledende artikel "Västerhavets kulturarv-fines den?" er skrevet af Arne Bugge Amundsen, som er professor i kulturhistorie ved Universitetet i Oslo. Artiklen handler nu mest om den nationale norske historieskrivning, der selvfølgelig var meget vigtig i bestræbelserne på at skabe en norsk national identitet efter 1814. Han vover vist pelsen ved på side 12 at skrive: "Det var tilfældighederne som skapte den nye norske staten". Anmelderen har ellers lært, at det nærmest var en naturlov, at det nationalt bevidste norske folk brød ud af 400-års natten. Amundsen besvarer ikke spørgsmålet, som rejst i artiklens overskrift. Han nøjes med at konstatere, at eliten tydeligvis havde den sam-